

Leon Siwecki

"Kościoły i obrządki wschodnie. Sanktuaria - Skarby kultury", Józef Kraśiński, Sandomierz 2012: [recenzja]

Studia Sandomierskie : teologia, filozofia, historia 20/2, 234-240

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Józef Krasiński, *Kościół i obrządki wschodnie. Sanktuaria – Skarby kultury*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2012, s. 486.

Św. Pawłowi, który widząc zagrożenie jedności i wspólnoty jego korynckiej gminy: „A przeto upominam was, bracia, w imię Pana naszego Jezusa Chrystusa, abyście byli zgodni i by nie było wśród was rozłamów; byście byli jednego ducha i jednej myśli” (1 Kor 1, 10), towarzyszy przesłanie o ekumenicznej nadziei żyjącej w nas wszystkich. Wprawdzie Chrystus założył jeden jedyny Kościół, ale w dzisiejszym świecie spotykamy „wiele chrześcijańskich wspólnot, które wobec ludzi podają się za prawdziwe spadkobierczynie Jezusa Chrystusa. Wszyscy wyznają, że są uczniami Pana, a przecież mają rozbieżne przekonania i różnymi podążają drogami, jak gdyby sam Chrystus był rozdzielony” – te trudne słowa ze wstępu do Dekretu o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* Soboru Watykańskiego II wywołują szczerą i odważną refleksję. Powstaje wątpliwość, która rodzi pytanie o sposób zapatrywania się na te fakty, a także o ich ocenę. Wezwanie do jedności chrześcijan „Ut Unum Sint! z mocą zostało ponowione przez Sobór Watykański II, rozbrzmiewa coraz donioślej w sercach wierzących” (Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 1). Słowa Jana Pawła II z numeru 13-go tejże encykliki: „Poza granicami wspólnoty katolickiej nie rozciąga się próżnia eklezjalna” wzmacniają ów apel.

Katolickie Kościoły wschodnie pielęgnują w swoich wspólnotach i obrządkach bezcenne skarby duchowości, pobożności i refleksji teologicznej. Natomiast w odniesieniu do odłączonych od Stolicy Apostolskiej Kościołów Wschodnich Kościół rzymskokatolicki wyraża głęboki szacunek i miłość do ich bogatej spuścizny duchowej. Kościoły te pozostały w pełnym znaczeniu Kościołami oraz w pełni zasługują na określenie „Kościół siostrzane”. Wiele z nich szczyli się pochodzeniem od samych Apostołów, zachowują więc sukcesję apostolską (np. Antiochia, Aleksandria, Konstantynopol). Kościoły te uosabiają i strzegą integralnego depozytu wiary apostolskiej, „wiele wycierpiały i cierpią nadal, aby zachować tę wiarę” (UR 14). Ważnie sprawują sakramenty święte; „wysławiają przepięknymi hymnami Maryję [...], czczą też wielu świętych, w tym Ojców Kościoła powszechnego”; są też „bogate tradycje życia duchowego, które w szczególny sposób wyraża zjawisko monastycyzmu” (UR 15; Jan Paweł II, List apostolski *Oriente Lumen* 9-16).

„Jeśli chodzi o autentyczne tradycje teologiczne chrześcijan wschodnich, to trzeba uznać, że są one znakomicie zakorzenione w Piśmie Świętym, że wspiera je i uwydatnia życie liturgiczne, a karmi żywa tradycja apostołska oraz pisma Ojców wschodnich i autorów ascetycznych i że zmierzą one do właściwego unormowania życia, a nawet do pełnej kontemplacji prawdy chrześcijańskiej” (UR 17).

Uprawniona różnorodność nie sprzeciwia się jedności Kościoła. Jedność wiary nie wyklucza wielości jej interpretacji, pod warunkiem, że owa wielość nie narusza treści istotnych. Sposób formułowania wiary katolickiej żadną miarą nie powinien stać się przeszkodą w dialogu z braćmi (UR 11). Niektóre odmienne sposoby wyrażenia tych samych prawd dogmatycznych stanowią często wieloaspektowe naświetlenie prawdy objawionej. Tym samym, różnorodność sformułowań dogmatycznych Wschodu i Zachodu może być wyrazem komplementarności, nie zaś opozycji czy sprzeczności. O tym właśnie naucza przywoływany wyżej Dekret o Ekumenizmie: „Co powiedziano wyżej o uprawnionej różnorodności, wypada również stwierdzić o odmiennym teologicznym formułowaniu prawd wiary, ponieważ na Wschodzie i na Zachodzie do badań nad prawdą objawioną stosowano odmienne metody i podejście w celu poznania i wyznawania prawd Bożych. Stąd nic dziwnego, że niektóre aspekty objawionych tajemnic czasem znajdują stosowniejsze ujęcie i lepsze naświetlenie u jednych niż u drugich, tak, że trzeba powiedzieć, iż te odmienne sformułowania teologiczne nierzadko raczej nawzajem się uzupełniają, niż przeciwstawiają” (UR 17).

Powyższe refleksje stanowią swoisty *background* dla prezentacji książki Ks. infulata prof. dra hab. Józefa Krasieńskiego, Profesora Belwederskiego, długoletniego „opiekuna” z urzędu ds. ekumenizmu w Diecezji Sandomierskiej oraz wieloletniego wykładowcy m. in. Teologii ekumenicznej w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu. To wieloletnie i gorliwe zaangażowanie na polu ekumenicznym poprzez propagowanie oraz uczestnictwo w dialogu ekumenicznym (spośród wielu innych obszarów duszpasterskich i naukowych⁹), opublikowane liczne artykuły naukowe poświęcone interesującym nas kwestiom¹⁰, praktyczna troska eku-

⁹ Ks. Prof. Krasieński jest autorem ponad 600 publikacji, promotor kilkuset prac dyplomowych.

¹⁰ Zob.: *Nowe spojrzenie teologiczne na święte sakramenty*, „Homo Dei” 39 (1970), s. 41-46; *O problemach katolicyzmu w USA. Wywiad z kardynałem Shehanem dla Tygodnika Powszechnego*, „Tygodnik Powszechny” 25 (1971) nr 48, s. 1-2; *Misterium Paschalne*, KDS 70 (1977), s. 267-273; 71 (1978), s. 31-39; *Inauguracja Seminarium Duchownego w Grodnie*, „Tygodnik Powszechny” 44 (1990), nr 38, s. 9; *Unia Brzeska. Geneza – Rocznica*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 89 (1996), s. 57-69; *Unia Brzeska – Dzieje Kościołów unickich*, KDS 89 (1996), s. 163-175; *Śladami Unii Brzeskiej. Sanktuarium Maryjne w Żywowicach*, KDS 89 (1996), s. 487-493; *W stolicy największej diecezji świata*, KDS 89 (1996), s. 586-587; *Dzieła Piotra Mohyły (1596-1647) w relacji do kultury polskiej i zachodniej myśli teologicznej*, „Studia Sandomierskie” 6 (1996), s. 213-234; *Unia Brzeska: Kontekst i treść aktu unijnego. Unici*, „Studia Theologica Varsaviensia” 35 (1997), t. I, s. 143-170; *Z kart magisterium Kościoła*, Sandomierz 1998, s. 153-174 (Encyklika ekumeniczna „Ut unum sint”); *Dziedzictwo Mohylewa*, „Studia Theologica Varsaviensia” 36

meniczna Profesora, zaowocowały powstaniem omawianej publikacji, która dojrzała naukowo, wypływa z osobistych przeżyć. Zresztą sam Ks. Prof. Krasieński pisze: „Autor niniejszej książki od 40 lat był sercem związany z Białorusią. Udzielał się duszpastersko na terenach, na których pozostała spora rzesza katolików, ale w wielu rejonach nie było czynnych świątyń i kapłanów. Dla młodego kapłana było to pierwsze żniwo duszpasterskie za granicą wschodnią, pierwsze doświadczenie bogactwa duchowych Kościołów Wschodnich [...]” (s. 425).

Zasadniczy korpus omawianej publikacji składa się z XII rozdziałów, które otwiera bogate treściowo „Wprowadzenie” (s. 5-8) oraz konkluduje oryginalny „W miejsce epilogu suplement par excellence subiektywny” (s. 425-440). Jak przystało na rozprawę naukową, publikacja zawiera na końcu „Indeks nazwisk” (s. 441-461), „Indeks geograficzny” (s. 465-475), „Summary” (s. 477-478), „Table of Contents” (s. 479-482), „Spis treści” (s. 483-486). Tylko pobieżne spojrzenie na publikację może mylnie sugerować swoiste „pomieszczenie” wymiaru ściśle naukowo-teologicznego z obszarem osobistych doświadczeń i przeżyć Autora. Jednak głębsza analiza treści książki z powodzeniem wypiera pochopne, wyżej wspomniane „mylne sugestie”. Znana dobrze wielu erudycja oraz gorliwość apostołska Ks. Profesora w jednaniu braci w wierze, znalazła właśnie konkretny odbłask w kompozycji treściowej studium. To swoista „*theoria kai praxis*”, teoria przeżyta i ucieleśniona w praktyce. Dlatego w powyższym kontekście, uważny czytelnik, który obok „literary” zna także „ducha” Ks. Profesora dostrzeże klucz, uzasadnione logiczne następstwo prezentowanych rozdziałów.

Pierwszy rozdział zatytułowany „Obrządki liturgiczne Wschodu Chrześcijańskiego” (s. 9-30) przedstawia genezę oraz omówienie obrządków: koptyjskiego, etiopskiego, antiocheńskiego czyli syryjskiego zachodniego oraz maronickiego. Drugi zaś „Obrządki: chaldejski, malabarski i ormiański” (s. 31-57). Kościoły Wschodnie stanowią rozległą i skomplikowaną rzeczywistość (Autor przytacza dwie klasyczne definicje Raymonda Janina oraz Heinricha Denzingera), zaś ich zróżnicowanie dotyczy sfery obrządków, struktury hierarchiczno-kanonicznej

(1998), t. I, s. 189-197; *Pisarstwo Biskupa Piotra Mohyły, założyciela Akademii Kijowskiej*, w: *Oblicza wschodu w kulturze polskiej*, red. G. Kotlarski, M. Figura, Poznań 1999, s. 415n.; *Biskupa Adolfa Piotra Szelażka koncepcja teologii*, „Bobolanum” 11 (2000) nr 1, s. 285-289; *Z dziejów chrześcijaństwa na Ukrainie*, „Studia Sandomierskie” 9 (2002), s. 615-651; *Katolicka Ukraina – Rosja – Polska (Do upadku totalitaryzmu)*, „Studia Theologica Varsaviensia” 41 (2003), t. I, s. 139-179; *Rosja*, w: *Encyklopedia*, t. XVI, red. J. Rawicz, M. Kossakowski, Kraków 2005, s. 35-39; *Sława Grodu Jazłowieckiego i tamtejszy grób wielkiego kompozytora epoki renesansu – Mikołaja Gomółki z Sandomierza*, „Studia Diecezji Radomskiej” 8 (2007), s. 133-152; *Kulturowe i sakralne skarby polskiej Ukrainy*, KDS 100 (2007), s. 587-603; *Od Zbaraża przez Łuck i Żytomierz do Kamieńca Podolskiego. Zabytki kultury i skarby sakralne*, KDS 100 (2007), s. 739-768; *Pamięć – pamiętanie w aspekcie ekumenicznym. Bolesna pamięć prawosławnego Konstantynopola*, w: *Dialog dla przyszłości*, red. M. Godyń, L. Tyboń, Sandomierz 2008, s. 60-63; *Kongregacja do Spraw Kościołów Wschodnich*, KDS 102 (2009), s. 478-491; *Portret teologiczny Ratzingera – Benedykta XVI*, Sandomierz 2009.

i płaszczyzny wyznaniowej. W odróżnieniu od chrześcijaństwa zachodniego, w którym obrządki z pierwszych wieków zostały wyparte przez obrządek rzymski, obrządki wschodnie przetrwały natomiast do dziś. Autor przedstawia wskazane obrządki w sposób treściwy, kompetentny, który umożliwi czytelnikowi zaznajomienie się i zrozumieniu ich specyfiki i bogactwa duchowego.

Rozdział III „*Konstantynopol – obrządek bizantyjski*” (s. 59-90) przedstawia genezę oraz rys dziejowy Konstantynopola, opisuje zachodnią pieczęć wschodniej schizmy, obecny stan patriarchatu konstantynopolińskiego oraz kultowe znaczenie Athos. Zaznajamia z obrządkiem bizantyjskim i pierwszą świątynią prawosławia *Hagia Sophia*, ukazuje ekumenizm Konstantynopola i perspektywę soboru panprawosławnego. Powyższe obszary badań Ks. Profesor pointuje trafnym stwierdzeniem: *Gloria „Romae Secundae” numquam cessabit!* (s. 90).

W rozdziale czwartym „*Kościół Wschodniej Europy w obrządku bizantyjskim*” (s. 91-121) Teolog sandomierski, w treści nasyconej faktami, prezentuje sytuację Kościołów w następujących krajach: Grecja, Albania, Jugosławia – przed i po transformacji, Oriens Byzantynus in Italia, Bułgaria, Rumunia, Węgry, Czechy wraz ze Słowacją.

Obszerny rozdział V zatytułowany „*Kościół Wschodnie w Polsce i na Rusi*” (s. 123-199) analizuje w optyce historycznej: etapy powstawania unii polskoliteńskiej, od Unii Florenckiej do Unii Brzeskiej, losy Kościołów unickich, los Unitów w dobie stalinizmu i odzyskanej wolności, Kościół prawosławny w Polsce. Ponadto rozdział ten zawiera paragraf „Rosyjski Kościół prawosławny”, w którym zaprezentowano bloki tematyczne: w erze carów, po dwóch rewolucjach, w dzisiejszej dobie. Autor podjął również tematykę „Kościółów Ukraińskich” (pierwociny chrześcijaństwa ukraińskiego, Średniowiecze – Chrzest Rusi Kijowskiej, wkład chrześcijaństwa, Kościoły i narody w morzu czerwonym, Ukraina w nowej dobie), „Na Białorusi” oraz „Gruzińskiego Kościoła prawosławnego”.

Rozdział VI „*Teologia i liturgia prawosławia*” (s. 201-238) o charakterze ściśle teologicznym, prezentuje dojrzałą charakterystykę Prawosławia: pierwsze spory doktrynalne z Kościołem łacińskim, dziedzictwo bizantyjsko-słowiańskie, główne nurty teologii prawosławnej, teologowie rosyjscy, rosyjska teologia sofijna, liturgia prawosławna, ekumenizm – na drodze ku jedności.

W rozdziale VII Autor opisuje „*Sanktuaria Maryjne*” (s. 239-288), „w których duszpastersko udzielał się lub badawczo je przemierzał”. Należą tutaj: Matka Boża Latyczowska, Matka Boża z Pocajowa, Ikona Matki Bożej Berdyczowskiej, Obraz Matki Bożej Klewańskiej, Ikona Matki Bożej z Równego, Obraz Matki Bożej Lubomelskiej, Mielnicka Ikona Maryjna, Matka Boża Swojczowska, Dwie Ikony Maryjne: z Łucka i Kazimierki (dziś nie istniejące), Jasna Góra Hoszowska, Sanktuarium Maryjne w Żyrowicach. Obok detali historiograficznych powyższych wliczonych sanktuariów Maryjnych, każde opatrzone jest dokumentacją fotograficzną, która pomaga czytelnikowi lepiej zrozumieć specyfikę i oryginalność konkretnego miejsca.

Rozdział VIII dotyczy „*Grodu Jazłowieckich i Sanktuarium*” (s. 289-316). Ks. Profesor zawarł w nim kolejno następujące punkty: klucz Podola; wymiar religijny

Jazłowca; era Marceliny Darowskiej; okres nazizmu, dewastacja komunistyczna i akt wskrzeszenia; podróż sprzed wieków: z Sandomierza do Jazłowca.

„*Kultowe i sakralne skarby polskiej Ukrainy*” (s. 317-338) to kolejny IX rozdział publikacji, w którym nasz „sanktuaryjny globtroter” pragnie „w niniejszym przeglądzie zaprezentować ocalałe lub wskrzeszone skarby kultury i Kościoła, z którymi zetknął się doświadczalnie w czasie swojego posługiwania kapłańskiego” (s. 318). Przedstawione tutaj zostały następujące miejsca: Olesko, Podhorce, Brody, Halicz, Stanisławów, Żółkiew, Złoczów, Tarnopol, Chmielnycki, Gródek Podolski oraz w końcu Hwardzijskie.

Wędrownie pasje Ks. Krasińskiego wyraża także rozdział X książki, zatytułowany „*Od Zbaraża przez Łuck i Żytomierz do Kamieńca Podolskiego. Zabytki kultury i skarby sakralne*” (s. 339-375), w którym nasz Pielgrzym jak zwykle barwnie, malowniczo, z historyczną erudycją opisuje następujące miejsca: Zbaraż, Krzemieniec, Beresteczko, Łuck, Żytomierz, Berdyczów, Winnica, Bar, Kamieniec Podolski, Chocim.

Rozdział XI noszący tytuł „*Sława pedagogiczna Chyrowa i jej Absolwent Kardynał Adam Kozłowiecki*” (s. 377-403) uwypukla najpierw życie znanego Misjonarza pełne ofiary; opisuje powołaną do istnienia w 2008 roku Fundację „Serce bez granic” oraz sesję naukową w Majdanie Królewskim. Ponadto w tym rozdziale zawarty jest paragraf „Wychowanek Zakładu Naukowo-Pedagogicznego w Chyrowie. Znaczenie Chyrowa” oraz „Podsumowanie chyrowskie”. Wkład pedagogiczny Zakładu Chyrowskiego, który wydał wielu cennych absolwentów i wychowanków, zarówno duchownych, jak i świeckich jest nie do przecenienia. Zakład był symbolem wzorcowej szkoły wyznaniowej dla młodzieży męskiej, dającej obok rzetelnego wykształcenia i religijnego wychowania, podkreślał fundamenty solidarności i pracowitości swoich wychowanków (s. 401).

Ostatni, XII rozdział „*Kongregacja do spraw Kościołów Wschodnich*” (s. 405-423) porusza następujące kwestie: Wschód chrześcijański – rekapitulacja dotychczasowych rozważań; geneza i rys historyczny Kongregacji Kościołów Wschodnich; Kongregacja Kościołów Wschodnich w dobie współczesnej – Prefekcji Kongregacji. Ks. Profesor słusznie podkreśla i przypomina, że rzeczywistość Kościoła Chrystusowego jest złożona i wieloaspektowa, to *realitas complexa*. Tym samym trudno jej istotę zamknąć w definicji. Jeszcze bardziej złożona jest rzeczywistość Kościołów wschodnich, które zależnie od obszaru badawczego danej dyscypliny możemy opisać m. in. w perspektywie liturgicznej, historycznej, geograficznej, kanonicznej, hierarchicznej, kulturowej, filologicznej (s. 405).

Zarysowana problematyka poruszana w dwunastu rozdziałach opracowania zamyka „suplement subiektywny”, który w wyjątkowy sposób stanowi *par excellence* sprawozdanie o charakterze osobistego przeżycia duszpasterskiej działalności Autora za granicą wschodnią, dlatego łatwo wybaczyć fakt „że autor będzie często posługiwał się <narcystyczną> pierwszą osobą gramatyczną” (s. 426). Ks. Profesor – „wiecznie niespokojny duch kapłański” pisze wzruszające słowa: „Z łezką w oczach wspomina się z ery komunistycznej celebracje w chałupach, gorące serca Polaków i Rusinów głodnych Boga; Msze św. Pogrzebowe sprawowane w dusz-

nych chatach wiejskich [...], święcenie mogił wiernych pochowanych bez kapłana. Ciągłe z ruskich krajów brzmiał w uszach piękne śpiewy: «Swiat, Swiat, Swiat Gaspod Sabaoth», «Agniec Bożyj daruj nam mir», «Bo jego jest carstwo i sława na wiki wików», «Gospod z wami», «Hospody pomiłuj», «Swiaty Boże, Swiaty Krepki, Swiaty Niesmiertny» (s. 439).

Omawiana publikacja charakteryzuje się różnorodnością podejmowanych tematów, stanowi pokłosie wieloletnich badań naukowych oraz bogatych doświadczeń duszpasterskich Autora. Z książki emanują kompetencje teologiczno-historyczne Ks. Profesora (pierwsze VI rozdziałów) oraz zweryfikowana osobistymi przeżyciami troska duszpasterska na wschodzie (rozdziały VII-XII). Książka odzwierciedla przywołaną już wyżej swoistą zasadę *theoria kai praxis*, przy czym warto podkreślić, że między teorią a praktyką u Autora zachodzi ścisła „koniunkcja”.

Książka Ks. Józefa Krasieńskiego jasno ukazuje, że ekumenizm naukowy winien korespondować z ekumenizmem praktycznym na bazie ekumenizmu duchowego. Ekumenizm to postawa zdecydowanego chrześcijaństwa w wierze i wierności, skąd chrześcijanie czerpią bodźce do takiego poszukiwania jedności, w którym sami siebie ustawicznie oczyszczają i pogłębiają, a tym samym pozwalają drugiemu, rozpoznawać wspólne wartości centralne i odnajdywać się w nich. Ekumenizm jest źródłem nadziei, radości i siły. Cementuje wspólnotę, daje siły do szukania dróg przebaczenia i jedności z braćmi odłączonymi. Takie refleksje, pełne rozsądnego ekumenicznego optymizmu tchną z kart omawianej książki, na dowód czego służą ostatnie zdania Autora w publikacji: „Niech umysły i serca będą otwarte na Kościoły wschodnie, na innych chrześcijan, którzy często kochają Chrystusa i pragną służyć mu wiernie. Bo Kościół z ustanowienia Chrystusa jest Kościołem otwartym. Kościół zamknięty na inne wyznania, religie, na inne rasy i narody jest kościołem antyewangelicznym. *Sola Ecclesia aperta, Ecclesia universalis (vere catholica) est Ecclesia Christi*” (s. 440).

W „miodzie” pozytywnych opinii na temat treści oraz struktury książki trzeba jeszcze dorzucić małą „łyżkę krytycznego dziegciu”. Wydaje się, że w opracowaniu dla jeszcze wyraźniejszego wyartykułowania rozgraniczenia pomiędzy Katolickimi Kościołami Wschodnimi a Kościołami Wschodnimi odłączonymi od Rzymu, przedstawienie schematyczne, „tabelkowe” np. w „Apendyksie” istniejących „rodzajów” Kościołów i obrządków Wschodnich zapewne pozwoliłoby czytelnikowi łatwiej uchwycić „w syntezie” różnorodność, specyfikę i złożoność tego zjawiska. Określenie „Kościoły siostrzane” (s. 7, 8), stwierdzenie Jana Pawła II o „Kościele, który musi oddychać obydwoma płucami” (s. 7), o „Kościele Zachodnim” oraz „Kościele Wschodnim” wymagałoby bardziej precyzyjnego rozjaśnienia tych określeń dla uniknięcia nieporozumień w obszarze ekumenicznym i zamieszania teologicznego.

W ogromie przekazanych teologicznych, historycznych i topograficznych informacji zdarzyło się mimowolne powtórzenie treści (cf. s. 12-13 [roz. I] oraz s. 405-406 [roz. XII]). Ponadto, szkoda że Autor nie podał na końcu pełnego „Wykazu Bibliograficznego” cytowanych pozycji w przypisach. Indeks geograficzny niekoniecznie ma służyć do prezentacji miejsc wydania książek przywołanych

w odsyłaczach, lecz do wskazania miejscowości i innych nazw geograficznych zawartych w treści książki. Zdarzają się „literówki” (np. R. R. Robertson [s. 11, 458], winno być Ronald G. Roberson), są one jednak nieliczne i nie umniejszają wartości publikacji.

Konkludując. Powyższa prezentacja książki Ks. prof. Józefa Krasińskiego jasno wskazuje, iż podjęty temat jest trudny, niezbyt znany i oczywisty w kontekście Polski i wymaga znajomości szerokiej panoramy ekumenicznych zagadnień. „Erudycyjna teologia Krasińskiego”, żeby użyć trafnego określenia Ojca prof. Celestyna Napiórkowskiego, naukowa kwerenda sandomierskiego Teologa prowadzona z wyjątkową dokładnością, jasna i przenikliwa analiza, pozwala zobaczyć bogactwo omawianych kwestii. Zaprezentowana pozycja wyróżnia szczególne spojrzenie Autora, który jednoczy w praktycznej syntezie wymiar akademicki i pastoralny teologii ekumenicznej. Duszpasterska troska i doświadczenie Autora przyczyniło się do wyjątkowego charakteru tego studium. Publikacja stanowi ważne kompendium i wkład na temat kwestii Kościołów i obrządków wschodnich oraz sanktuariów i skarbów kultury i winna znaleźć się na warsztacie nie tylko teologa, ale także każdego zainteresowanego kwestiami ekumenicznymi.

Ks. Leon Siwecki
WSD Sandomierz-KUL JPII Lublin